

OBSAH

1	ÚVOD	15
1.1	Definice a vymezení předmětu bioorganická chemie	15
1.2	Cíle zkoumání v bioorganické chemii	15
2	STRUKTURA BIOPOLYMERŮ	19
2.1	Makromolekuly v živých systémech - biopolymery	19
2.2	Popis struktury biopolymerů	20
2.2.1	Kovalentní struktura biopolymerů (<i>primární struktura</i>)	21
2.2.2	Prostorová struktura biopolymerů (<i>sekundární–kvartérní struktura</i>)	22
2.3	Nevazebné interakce v živých systémech	24
3	AMINOKYSELINY	27
3.1	Kódované aminokyseliny	27
3.1.1	Přehled kódovaných aminokyselin	28
3.1.2	Dělení kódovaných aminokyselin	30
3.1.3	Specifické vlastnosti jednotlivých kódovaných aminokyselin	32
3.2	Vybrané nekódované aminokyseliny	35
3.3	Acidobazické vlastnosti aminokyselin	37
3.4	Příprava 2-aminokyselin (ve formě racemátu)	39
3.4.1	Příprava z 2-halogenkyselin (Gabriellova syntéza)	39
3.4.2	Příprava z derivátů kys. malonové	39
3.4.2.1	Ftalimidomalonátová syntéza	39
3.4.2.2	Galatova syntéza	40
3.4.2.3	Azidová metoda	40
3.4.3	Příprava z aldehydů	40
3.4.3.1	Streckerova syntéza	40
3.4.3.2	Azlaktonová syntéza	41
3.5	Příprava 2-aminokyselin v neracemické formě	41
3.5.1	Typy dělení racemické směsi	41
3.5.1.1	Dělení racemátu přes diastereoizomerní směs	42
3.5.1.2	Dělení racemátu biochemickými postupy	43
3.5.1.3	Dělení racemátu pomocí chirálních separačních metod	44
3.5.2	Příprava 2-aminokyselin asymetrickou syntézou	44
4	PEPTIDY A POLYPEPTIDY	47
4.1	Peptidová vazba	47
4.1.1	Konformace vazeb v peptidech	47

4.2	Názvosloví a klasifikace peptidů	48
4.3	Příklady biologicky významných peptidů	49
4.3.1	Peptidové neurotransmitery	50
4.3.1.1	Endorfiny a Enkefaliny	50
4.3.2	Peptidové hormony	52
4.3.3	Peptidová antibiotika a toxické látky	53
4.4	Syntéza peptidů	55
4.4.1	Obecný postup (jednotlivé kroky) při syntéze peptidů	56
4.4.1.1	Příprava karboxylové komponenty – chránění aminové skupiny	56
4.4.1.2	Příprava aminové komponenty – chránění karboxylové skupiny	57
4.4.1.3	Chránění dalších reaktivních skupin na postranních řetězcích aminokyselin	57
4.4.1.4	Aktivace karboxylové skupiny AK s chráněnou aminovou skupinou	58
4.4.2	Způsob provedení syntézy peptidů	61
4.4.2.1	Syntéza v homogenním prostředí	61
4.4.2.2	Syntéza v heterogenním prostředí	62
4.5	Proteiny	63
4.5.1	Funkce proteinů	63
4.5.2	Klasifikace proteinů	64
4.5.3	Struktura proteinů	65
4.5.3.1	Primární struktura	65
4.5.3.2	Sekundární struktura	67
4.5.3.3	Terciární struktura	69
4.5.3.4	Kvartérní struktura	70
4.5.3.5	Denaturace proteinů	70
5	MONOSACHARIDY A OLIGOSACHARIDY	71
5.1	Definice	71
5.2	Přehled monosacharidů	71
5.3	Názvosloví a konfigurace monosacharidů	72
5.4	Stereochemické vzorce monosacharidů	74
5.5	Anomerie a mutarotace	75
5.6	Konformace monosacharidů	76
5.7	Reakce monosacharidů	77
5.7.1	Reakce na hydroxylových skupinách	77
5.7.2	Reakce na karbonylové skupině (s nukleofily)	78
5.7.3	Oxidace monosacharidů	79
5.7.4	Redukce monosacharidů	81
5.8	Přeměny monosacharidů	82
5.8.1	Výstavba monosacharidů	82
5.8.2	Odbourávání monosacharidů	83

5.8.3	Jiné přeměny monosacharidů	84
5.9	Glykosidy	84
5.9.1	Názvosloví glykosidů	84
5.9.2	Příprava glykosidů	85
5.9.3	Výskyt glykosidů	85
5.9.4	Glykosany	86
5.10	Oligosacharidy	86
5.10.1	Názvosloví oligosacharidů	87
5.10.1.1	Názvosloví redukujících oligosacharidů	87
5.10.1.2	Názvosloví neredukujících oligosacharidů	87
5.11	Vybrané disacharidy	88
5.11.1	Sacharosa	88
5.11.2	Trehalosa	89
5.11.3	Maltosa a Cellobiosa	90
5.11.4	Laktosa a Laktulosa	90
6	POLYSACHARIDY	91
6.1	Homopolysacharidy	91
6.1.1	Škrob (amylum)	91
6.1.2	Glykogen	92
6.1.3	Celulosa	93
6.1.3.1	Využití celulosy - buničina	94
6.1.3.2	Etherické deriváty celulosy	94
6.1.3.3	Esterové deriváty celulosy	95
6.1.3.4	Jiné deriváty celulosy	96
6.1.4	Inulin	97
6.1.5	Dextran	98
6.1.6	Chitin	98
6.2	Heteropolysacharidy	99
6.2.1	Glykosaminoglykany	99
6.2.1.1	Hyaluronová kyselina (HA).....	99
6.2.1.2	Chondroitin-6-sulfát	100
6.2.1.3	Heparin	100
6.2.2	Jiné heteropolysacharidy	101
6.2.2.1	Agar	101
7	LIPIDY	103
7.1	Mastné kyseliny	104
7.1.1	Dělení mastných kyselin	104
7.1.2	Názvosloví a označování mastných kyselin	104
7.1.3	Biologický význam mastných kyselin	106

9.10.2 Narkotin	157
9.10.3 Morfin	158
9.10.4 Kodein	159
9.10.5 Heroin (diamorfin)	159
9.10.6 Berberin	160
9.10.7 Tubokurarin	160
9.11 Nebázické alkaloidy	161
9.11.1 Muskarin	161
9.11.2 Kolchicin	161
9.11.3 Kapsaicin	162
9.12 Příklady jiných alkaloidů	162
9.12.1 Akonitin	162
10 TERPENY	163
10.1 Struktura a biogeneze terpenů	163
10.1.1 Členění terpenů	164
10.1.2 Biogeneze terpenů	164
10.2 Vlastnosti a funkce terpenů	167
10.3 Monoterpeny	168
10.3.1 Acyklické uhlovodíky	168
10.3.2 Acyklické alkoholy	168
10.3.3 Acyklické aldehydy	169
10.3.4 Monocyklické uhlovodíky	170
10.3.5 Monocyklické alkoholy	171
10.3.6 Monocyklické karbonylové sloučeniny	173
10.3.7 Bicyklické monoterpeny	174
10.4 Seskviterpeny	177
10.5 Diterpeny	179
10.6 Triterpeny	180
10.7 Tetraterpeny	181
10.8 Polyterpeny	184
11 STEROIDY	185
11.1 Biogeneze steroidů	185
11.2 Struktura a číslování steranového systému	187
11.3 Nomenklatura alkylových derivátů steranu	188
11.4 Přehled významných tříd steroidů	189
11.5 Steroly	190
11.5.1 Cholesterol	190
11.5.2 Ergosterol	192

11.5.3 Fytosteroly	192
11.5.4 Deriváty fytosterolů	193
11.6 Žlučové kyseliny	194
11.7 Steroidní hormony	197
11.7.1 Kortikoidy	197
11.7.1.1 Glukokortikoidy	198
11.7.1.2 Mineralokortikoidy	199
11.7.2 Androgeny	200
11.7.2.1 Testosteron	201
11.7.2.2 Dihydrotestosteron	201
11.7.2.3 Dehydroepiandrosteron	202
11.7.2.4 Androsteron	202
11.7.2.5 Syntetické deriváty testosteronu	202
11.7.3 Estrogeny	203
11.7.3.1 Estradiol	203
11.7.3.2 Estron	204
11.7.3.3 Estriol	204
11.7.3.4 Fytoestrogeny a xenoestrogeny	204
11.7.4 Gestageny	205
11.7.4.1 Progesteron	205
12 VITAMINY	207
12.1 Přehled vitaminů a terminologie v chemii vitaminů	207
12.2 Vitaminy rozpustné v tucích	208
12.2.1 Vitamin A	209
12.2.1.1 Funkce vitaminu A	209
12.2.1.2 Výskyt vitaminu A	209
12.2.1.3 Doporučený denní příjem vitaminu A	210
12.2.1.4 Výroba vitaminu A	210
12.2.2 Vitamin D	210
12.2.2.1 Funkce vitaminu D	211
12.2.2.2 Výskyt vitaminu D	212
12.2.2.3 Doporučený denní příjem vitaminu D	213
12.2.2.4 Výroba vitaminu D	213
12.2.3 Vitamin E	214
12.2.3.1 Funkce vitaminu E	214
12.2.3.2 Výskyt vitaminu E	215
12.2.3.3 Doporučený denní příjem vitaminu E	215
12.2.3.4 Výroba vitaminu E	216
12.2.4 Vitamin K	216

12.2.4.1	Funkce vitamínu K	217
12.2.4.2	Výskyt vitamínu K	218
12.2.4.3	Doporučený denní příjem vitamínu K	218
12.2.4.4	Výroba vitamínu K	218
12.3	Vitaminy rozpustné ve vodě	219
12.3.1	Vitamin B₁	219
12.3.1.1	Funkce vitamínu B ₁	219
12.3.1.2	Výskyt vitamínu B ₁	220
12.3.1.3	Doporučený denní příjem vitamínu B ₁	220
12.3.1.4	Výroba vitamínu B ₁	220
12.3.2	Vitamin B₂	220
12.3.2.1	Funkce vitamínu B ₂	221
12.3.2.2	Výskyt vitamínu B ₂	221
12.3.2.3	Doporučený denní příjem vitamínu B ₂	221
12.3.2.4	Výroba vitamínu B ₂	221
12.3.3	Vitamin B₃	222
12.3.3.1	Funkce vitamínu B ₃	222
12.3.3.2	Výskyt vitamínu B ₃	223
12.3.3.3	Doporučený denní příjem vitamínu B ₃	223
12.3.3.4	Výroba vitamínu B ₃	223
12.3.4	Vitamin B₅	224
12.3.4.1	Funkce vitamínu B ₅	224
12.3.4.2	Výskyt vitamínu B ₅	224
12.3.4.3	Doporučený denní příjem vitamínu B ₅	224
12.3.4.4	Výroba vitamínu B ₅	225
12.3.5	Vitamin B₆	225
12.3.5.1	Funkce vitamínu B ₆	226
12.3.5.2	Výskyt vitamínu B ₆	226
12.3.5.3	Doporučený denní příjem vitamínu B ₆	226
12.3.5.4	Výroba vitamínu B ₆	226
12.3.6	Vitamin B₇	227
12.3.6.1	Funkce vitamínu B ₇	227
12.3.6.2	Výskyt vitamínu B ₇	228
12.3.6.3	Doporučený denní příjem vitamínu B ₇	228
12.3.6.4	Výroba vitamínu B ₇	228
12.3.7	Vitamin B₉	229
12.3.7.1	Funkce vitamínu B ₉	230
12.3.7.2	Výskyt vitamínu B ₉	230
12.3.7.3	Doporučený denní příjem vitamínu B ₉	230
12.3.7.4	Výroba vitamínu B ₉	231

12.3.8 Vitamin B₁₂	231
12.3.8.1 Funkce vitamínu B ₁₂	232
12.3.8.2 Výskyt vitamínu B ₁₂	233
12.3.8.3 Doporučený denní příjem vitamínu B ₁₂	233
12.3.8.4 Výroba vitamínu B ₁₂	233
12.3.9 Vitamin C	234
12.3.9.1 Funkce vitamínu C	234
12.3.9.2 Výskyt vitamínu C	235
12.3.9.3 Doporučený denní příjem vitamínu C	235
12.3.9.4 Výroba vitamínu C	235
12.4 Flavonoidy (vitamin P)	236
12.4.1 Funkce flavonoidů	238
12.4.2 Výskyt flavonoidů	238
12.4.3 Vybraní zástupci flavonoidů	238
POUŽITÁ LITERATURA	241

- Návrhová organická sloučenina – umožňuje jednotlivé přírodní sloučeniny identifikovat a klasifikovat.
- Stereochemie organických sloučenin – nabízí popis jejich prostorové struktury. Prostorová struktura sloučenin má totiž zásadní vliv na jejich biologické vlastnosti.
- Základní reaktivita organických látek – pro pochopení dějů probíhajících v živé přírodě je nezbytná znalost reaktivity jednotlivých funkčních skupin (např. aminová skupina je dobrým nukleofilem, karbonylová skupina je elektrofilem, karboxylová skupina je zdrojem protonů, sítné skupiny vytvářejí silné koordinační vazby s kovy, v případě primární nebo sekundární hydroxylové skupiny existuje možnost dehydratace nebo oxidace, atd.). Chemické reakce probíhající v živých systémech vyplývají z reaktivity příslušných funkčních skupin přítomných v reagujících molekulách.
- Reakční mechanismy organických reakcí – bylo zjištěno, že chemické reakce uskutečňované v živých systémech probíhají stejnými nebo podobnými reakčními mechanismy, které jsou známy z klasické organické chemie, avšak účastní se jich poněkud složitější sloučeniny.

Bioorganickou chemií lze tedy chápat jako aplikaci organické chemie na popis, zkoumání a řešení výzkumných cílů týkajících se všech aspektů a problematiky biologických procesů v živé přírodě.

1.2 Cíle zkoumání v bioorganické chemii

Bioorganická chemie je oblastí chemie, která nemá přesně stanovené hranice. Zasahuje do všech klasických chemických oborů. Kromě organické chemie a biochemie přesahuje rovněž do analytické, fyzikální či výpočetní chemie. Vědecké problémy, kterými se zabývá a snaží se najít jejich řešení, lze kategorizovat do čtyř základních výzkumných směrů: